

“TARİH”E DİSİPLİNERARASI BİR PERSPEKTİFLE BAKMAK: BLOCH VE BRAUDEL*

Gülçin AYITGU**

ÖZ

Annales Okulu, farklı disiplinlerden yararlanarak gündelik yaşamı ve kültür çalışmalarını tarih incelemelerinin merkezine yerleştirmiştir. Böylelikle siyaset, tarihin temel belirleyeni olmaktan çıkartılarak, uygarlıklara ve zihniyet biçimlerine ilişkin belirlemeler yapılabileceği iddia edilmiştir. Bu bağlamda, tarihsel süreci anlayabilmek için öznelerin niyetlerinden ya da eylemlerinden ziyade, toplumsal yapının özelliklerini açıklamak daha değerli hale gelmiştir. Bu çalışmada da tarihin ele alınış biçimindeki bu değişimle birlikte ortaya çıkan tarihsel yöntem sorunu, Annales Okulu üyelerinden Marc Bloch ve Fernand Braudel’in tarih görüşlerinden hareketle incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Marc Bloch, Fernand Braudel, tarih, yapı, zihniyet, zaman, uygarlık.

(Looking at “History” with an Interdisciplinary Perspective: Bloch and Braudel)

ABSTRACT

Annales School has placed daily life and cultural works in the very center of history investigations by making use of various disciplines. In this way, politics was kept away from being the determinant of history, and it was claimed that determinations could be made about civilizations and mentality investigations. In this respect, it has been cared more to explain the characteristics of the social structure rather than the intentions or actions of subjects in order to understand the historical process. In this study, the problem of historical methodology that appeared with this change in handling history will be investigated based on the historical viewpoints of Marc Bloch and Fernand Braudel, who are members of Annales School.

Keywords: Marc Bloch, Fernand Braudel, history, structure, mentality, time, civilization.

* Bu çalışma “Tarihyazını Tartışmalarının Felsefe Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı doktora çalışmasının “Tarihte Yapı Kavramı: Bloch ve Braudel” bölümünden türetilmiştir.

** Dr., Adıyaman Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim elemanı.

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2017 Güz, sayı: 24, s. 137-158

ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Makalenin geliş tarihi: 20.09.2017

Makalenin kabul tarihi: 29.11.2017

Giriş

Alman idealizmi ile Hegel’in tarihe ve felsefeye dair katkıları sonradan gerek felsefi gerekse metodolojik birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar çerçevesinde tarih ve diğer bilimler arasındaki ayrıma kuşkuyla yaklaşan, evrensel tarih, ilerleme gibi kavramları problem edinen ve bunu gelenekle hesaplaşarak tartışmaya açan 20. yüzyıl felsefesi, geliştirdiği eleştirel söylemle tarih yazıcılığında yöntem sorununu merkezine almıştır. Ayrıca 20. yüzyılda pek çok tarihçi ve filozof, insanın tarihsel süreci yönlendirme noktasında ortaya koyduğu çabanın başarısızlıkla sonuçlandığını ilan ederek, bu başarısızlığın nedeninin ise tarihin, sosyal, kültürel, coğrafi özelliklerinin yeterince incelenmemesi olduğunu belirtmişlerdir. Annales Okulu tarih incelemelerine bu eleştirileri getirenlerin başında yer alır ve buradan hareketle de siyasi olayları merkezine alan tarih görüşünü eleştirerek gündelik yaşamı, kültürel yapıları sorun odaklı ve analitik şekilde inceleyen bir tarihyazımı geliştirmeye çalışırlar. Tabii ki, Annales Okulu’nu diğer tarihsel yaklaşımlardan ayıran en belirgin özelliği ise coğrafya, sosyoloji, nüfusbilim, ekonomi, dilbilim, antropoloji gibi disiplinlerin tarihle diyalog halinde olması gerektiğini vurgulamalarıdır.¹ Bu diyalogun nasıl kurulması gerektiğine ilişkin okul içerisinde farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin Febvre, bu disiplinlerin tarih tarafından kapsanması gerektiğini belirterek, tarihçilerin aynı zamanda birer sosyolog, psikolog olmaları gerektiğini vurgularken, Braudel ise diğer disiplinler ile tarihin ilişkisini eşitlik zemininde değerlendirir. Braudel’in Febvre’den farklı olarak yapmak istediği şey ise tarihi, sosyal bilimlerin bir parçası haline getirmektir ve bu biraraya geliş aynı zamanda yeni bir dilin yaratılması anlamına da gelmektedir, Braudel’in ifadesiyle: “Yarının tarihçisi bu dili imal edecektir yoksa tarihçi olmayacaktır.”² Bu dil, tarihin diğer sosyal bilimlerle kurduğu ilişkiyle birlikte ortaya çıkacaktır ve bu ilişki aynı zamanda yeni bir tarih yaklaşımının da zorunlu koşuludur. Bloch da Braudel’e benzer şekilde tarihsel olayların analizi için “yeni” bir dile ihtiyaç olduğunu belirtir. Bu dilde olması gerekenler ise şunlardır: “Her analizde araç olarak öncelikle uygun bir dil, olguların dış hatlarını kesin bir şekilde çizerken yeni keşiflere de adım adım uyum sağlayabilecek esnekliğe sahip bir dil, özellikle de dalgalanmalara ve yanlış anlamalara meydan bırakmayacak bir dil.”³

Annales Okulu’yla birlikte, tarih metinlerinde hâkim olan kahramanlıkların, savaşların ve antlaşmaların yerini “olaysal olmayan” olarak görülenler almaya başlamıştır. Böylelikle karşımıza kırsal tarih, zihniyetler tarihi, deliliğin tarihi gibi çağlar boyunca tarihte önemsiz

¹ Burke, Peter (2000). *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*, çev. Mehmet Küçük, Ankara: Doğu Batı Yayınları, s.24

² Braudel, Fernand. (1992). *Tarih Üzerine Yazılar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s.11

³ Bloch, Marc. (2013), *Tarih Savunusu*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, s.187

görünen, belki de o zamana değin bilincinde dahi olmadığımız tarihler çıkmıştır.⁴ Dolayısıyla, Annales Okulu’nun tarih anlayışı, insan yaşamının her anının tarihin malzemesi olabileceği iddiasını taşımakla birlikte, özellikle tarihin kenarda köşede kalmış gibi görünen yerlerine dokunarak, buralardan farklı ilişkisellikler çıkarmayı amaçlamaktadır. Annales Okulu kendi içerisinde birçok farklı çalışma alanını ve tarihsel yaklaşımı barındırır, bu nedenle okulun genel yaklaşımına dair bir yargıda bulunmak güçtür, ancak yine de, tarihe ve tarihyazımına ilişkin geliştirdikleri yeni yaklaşımları daha sistematik bir şekilde açıklayabilmek için Annales Okulu’nun üç evreye ayrılarak incelendiğini görmekteyiz.

Annales Okulu’nun ilk dönemine 16. yüzyıl uzmanı olan Febvre ile Ortaçağ uzmanı Bloch’un düşünceleri hâkimdir. 1920’li yıllardan 1945 yılına uzanan bu evrede, gündelik yaşam ve zihniyet biçimleri tarih incelemelerinin önemli konuları olmuştur. İkinci dönemdeki tarih araştırmalarında “yapı” kavramının daha önemli hale geldiğini görmekteyiz. Meydana gelen bu değişimin önemli bir nedeni de Braudel’in geliştirdiği zaman kavrayışının okulun tarih yaklaşımında etkin olmasıdır. Böylelikle daha uzun süreleri kapsayan coğrafi incelemeler, uygarlıkların gelişimi gibi konular daha önemli hale gelmiştir.

Annales Okulu’nun çözülüş süreci olarak da kabul edilen üçüncü evresinin başlangıcı 1968 yılıdır. Bu dönemde Annales Okulu’na yöneltilen eleştirilerin başında, siyaseti ve insanların eylemlerini tarihte önemsiz hale getirdikleri yer almaktadır. Üçüncü evrede ilk evreden farklı olarak, sosyo-ekonomik tarihten sosyo-kültürel tarihe doğru bir yönelme vardır.⁵ Bu üç evrenin geneline bakıldığında Annales Okulu’nun merkezinde Lucian Febvre, Marc Bloch, Fernand Braudel, Georges Duby, Jacques Le Goff ve Emmanuel Le Roy Ladurie’in yer aldığı görülmektedir. Marksist tarih yaklaşımını benimsemelerinden ötürü okulun dış çeperinde yer alanlar Ernest Larousse, Pierre Vilar, Maurice Agulhon ve Michel Vovelle’dir. Roland Mousnier ve Michel Foucault ise çalışma konuları itibarıyla okulun son dönemine yakın isimler olarak kabul edilmektedirler.⁶

Bu çalışmada Annales Okulu’nun birinci döneminin temsilcisi olarak Marc Bloch’un, ikinci döneminin temsilcisi olarak ise Fernand Braudel’in tarih görüşüne yer verilecektir. Bu iki düşünür özellikle insanın eylemleri ve toplumsal yapının belirleyiciliği arasındaki ilişkiye dair farklı yanıtlar vermiş olsalar da, tarih incelemelerinde “zaman” ın, “uygarlık” ın ve “zihniyet” in konumuna ilişkin önemli tartışmalar başlatmışlardır. Bu çalışmada da her ikisinin tarih görüşleri incelenerek, tarihyazımına kazandırdıkları disiplinlerarası perspektifin ne olduğu ve nasıl sonuçlar yarattığı ele alınacaktır. Ayrıca bu çalışmada Braudel’in ve Bloch’un

⁴ Veyne, Paul. (2014). *Tarih Nasıl Yazılır?*, çev. Nihan Özyıldırım, İstanbul: Metis Yayınları, s.36-37

⁵ Burke, Peter. (2000). *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*, çev. Mehmet Küçük, Ankara: Doğu Batı Yayınları, s.26

⁶ A.g.e., s.24

tarihteki bütünselliği inşa etme biçimlerinde “insan” ı yerleştirdikleri konum ve burada felsefeyle kurmuş oldukları ilişki de incelenecektir.

1.Bloch ve “Tarih”

Bloch özellikle 13. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar olan Avrupa tarihini incelemiştir ve bu incelemelerde kırsal teknikler ve kırsal gelenekler arasında kurduğu bağlantılarla kır yaşamına ilişkin kapsamlı bir çalışma sunmuştur. Ayrıca o dönemlere ait malikâne haritaları gibi yazılı olmayan kaynakları da sistematik bir şekilde çalışmalarında kullanmıştır.⁷ Burada Bloch kırsal kültürü incelerken onun sadece fiziki koşullar üzerinden değerlendirilemeyeceğini vurgular. Ona göre, tarihsel sürece ilişkin bir yargıda bulunurken ortaya çıkan en önemli eksiklik, döneme hakim olan zihniyet yapısını açıklayamamaktır. Bu nedenle, olaylara ilişkin bilgi edinmedeki zorlukların yanı sıra, hakim zihniyete ilişkin bilgi sahibi olmamak da tarihsel bilgileri zaman zaman saçmalıklara terk etmeye neden olmuştur.⁸ Zihniyet incelemeleri denilen alan, tarih dışındaki disiplinlerden, özellikle de psikolojiden beslenmektedir. Bloch’ un psikolojiden yararlanma biçimi, bireylerin tek tek yapıp ettikleri ve bunların zihniyetlerinde yarattığı etki değildir. O daha çok, farklı toplumsal pratiklerin ardındaki bilinçli olmayan zihinsel tasarımlara ve tarihsel olgulardaki psikolojik yöne dikkat çekmektedir:

140

Tarihsel olgular, özleri gereği psikolojik olgulardır. Dolayısıyla öncelleri de olağan koşullarda başka psikolojik olgularda bulunur. İnsan yazgılarının fiziksel dünya içine dahil olduklarına ve onun ağırlığını taşıdıklarına kuşku yoktur. Bu dış güçlerin en kaba biçimde işe burunlarını soktukları yerde bile, etkileri ancak insan ve onun zihni tarafından yönlendirilmiş bir şekilde kendini gösterir.⁹

Bloch tarihle psikolojiyi yan yana getirerek zihniyetlerin analizini yaptığında gündelik yaşamı konu edinir ve sembollerin, neden yapıldığı tam olarak bilinmeyen ama yapılmaya devam edilen çeşitli etkinliklerin ardındaki zihniyeti ortaya çıkarmaya çalışır. Bu nedenle onun için zihniyet alanı, bilinçli düşünme alanıyla sınırlandırılmaz. Tam tersine, bilinçdışı olarak görünen ama gündelik yaşamda nesilden nesile aktarılan dini ritüeller ya da inanışlar, varolan zihniyet yapılarını anlamının önemli birer aracıdır.

Tarih incelemelerinde “neden” ve “gerekçe” arasındaki ayrıma da işaret eden Bloch, tarihteki nedenleri gerekçelere indirgediğimizde çok ciddi sorunlarla karşılaşacağımızı belirtir. Tarihte de diğer alanlardaki gibi

⁷ A.g.e., s.57

⁸ Bloch, Marc. (2014). *Feodal Toplum*, çev. Melek Fırat, İstanbul: Işık Yayınları, s.158

⁹ Bloch, Marc. (2013), *Tarih Savunusu*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, s.218

“nedenler” araştırıldıktan sonra veri olarak kabul edilirler; araştırılmaksızın kabul edildiklerinde onlar, mevcut birtakım varsayımları temellendirmek için gerekçe haline gelmiş olurlar. Bu yüzden de tarihte “nedenler” ve onların nasıl elde edildikleri çok önemlidir. “ ‘Neden’ kavramı tarihinin vazgeçebileceği bir kavram değildir. Nedenlerin gösterilmediği bir durumda “açıklama”dan söz edilemez. Tarih felsefecilerinin ‘neden’ kavramından “ürkmeleri” de, “açıklama” kavramından kaçışları gibi, “doğal neden” ile “tarihsel neden” arasında ayırım yapmamalarından kaynaklanmaktadır.”¹⁰ Bloch da burada tarihteki neden kavramının doğa bilimlerindeki nedenler ve sonuçlar şablonuyla sunulamayacağını belirterek tarihin, kendi alanının özelliklerinden beslenen bir neden arayışı içerisinde olduğunu belirtmiştir.

Bloch, tarihte olup bitenlerin aktarılmasıyla zihnimizde oluşan imgelemlerin öneminden bahseder ve bu açıdan da tarihin estetik yönüne dikkat çeker: “Bilim dalımızın içindeki şiir payını yok etmeyelim. Özellikle de bazılarında duygusunu yakaladığım üzere, bundan utanç duymaktan sakınlım. Duyarlılık üzerinde bunca güçlü bir etki yarattığından hareketle zekâmızı aynı oranda tatmin edemeyeceğine inanmak kadar büyük bir aptallık olamaz.”¹¹ Buradan da anlaşılacağı üzere, tarih tek başına düzyazıyla ve belirli bir sisteme uygun bir gelişimle açıklanamaz, çünkü yaşamın kendisinde de her daim estetik bir yaratma gücü vardır ve bu güç, önceden hesaplanamayan ya da doğrudan açıklanamayan birçok eyleme de yol açabilmektedir. Bu bağlamda, Bloch özellikle olup bitenlerin ardındaki zihniyeti açıklamaya çalışırken, yaşamdaki bu estetik yöne de dikkat çekmektedir. Çünkü ona göre her bilimin kendisine özgü bir dil estetiği vardır ve bu estetiği görebilmek için öncelikli olarak bilim ve sanat, öz ve biçim arasında kabul edilen karşıtlıkları aşmak gerekir.¹²

Tarihi daha iyi anlamak için her zaman dönemlendirmeler yaparız, başka bir deyişle sürekliliği daha rahat kavrayabilmek adına tarihte kesinti yapmaya ihtiyacımız vardır. Burada sorun, bu dönemlendirmelerin neye göre yapılacağıdır. Bloch bu sorunu şu şekilde yanıtlar: “Bu bölümlerin bir anlamda keyfi olması kaçınılmazdır. Yine de ezeli, ebedi değişimin başlıca bükülme noktalarıyla çakışmalarında yarar vardır.”¹³ Bloch olayları kendi dönemi ve tekilliği içerisinde değerlendirmenin önemine dikkat çeker, ancak söz konusu dönemlendirmeler olduğunda sonuç olarak belirli fenomenlerin diğerlerinden daha önemli olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda, bir fenomenin diğerlerinden neden daha önemli olduğuna karar verme noktasında Bloch, çok açıklayıcı olmamakla birlikte, süre bağlamında değerlendirildiğinde, etkileri uzun bir süreyi kapsayan fenomenlere göre dönemlendirme yapılması gerektiğini varsayar ve sonuç olarak burada

¹⁰ Dinçer, Kurtuluş. (2011), “Tarihte Açıklama ve Anlama”, *Türkiye’de Tarihyazımı* içinde, ss. 257-270, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, s. 267

¹¹ Bloch, Marc. (2013), *Tarih Savunusu*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, s.51

¹² A.g.e., s.68

¹³ A.g.e., s.204

incelememiz gerekenin tek tek fenomenleri de kapsayan uygarlıklar olması gerektiğini belirtir. Onun için uygarlık iletişim araçlarının, doğaya yönelik tutumların, dinsel ve entelektüel etkinliklerin, hukuk alanının genel bağlamda incelenmesi için önemli bir araçtır.¹⁴

Tarihsel bilginin her zaman belgelerle başladığını iddia edenlere karşı Bloch, hiçbir tarihçinin böyle çalışmadığını belirtir ve bunu şu şekilde ifade eder: “Metinler veya arkeolojik belgeler, görünüşte en sarıh ve en tatminkârları bile söz konusu olsa, ancak onları sorguya çekmeyi biliyorsanız konuşmaya başlarlar.”¹⁵ Bu nedenle olgular arasında bağ kurabilmenin, sınıflandırma yapabilmeyen yolu bilmeye yönelik istekten geçmektedir ve tarihçilik de “daha iyi bilme” yönünde bir çabadır. Tabii, bu çabanın da gösterdiği gibi, tarih sürekli hareket halinde bir bilimdir, ama bir yandan da “akılcı” bilgi alanına geç girmiş bir bilimdir, bu nedenle de adeta çocukluk evresini yaşamaktadır. Bunun nedeni ise, tarihin uzun süre kurmacalarla doldurulmuş olmasıdır. Bu açıdan tarih, Bloch’un gözünde, anlatı biçimi olarak yaşlı ama akılcı analiz biçimi olarak da çok genç bir alandır.¹⁶

Tarihçinin geçmişle ve geçmiş üzerine yazılanlarla sınırlanan bir insan olduğunun altını çizen Bloch, tarihçinin aslında “özgür” olmadığını belirtir. Ancak bunların hiçbiri tarihi sıkıcı ve basmakalıp yapmaya yetmemektedir. Bu bağlamda, Bloch tarihsel bilginin kaynağı noktasındaki belirsizlikleri, boşlukları bir problem olarak görmektense, tarihin bu özelliklerinin onu hareket dolu bir bilim yaptığını iddia eder. Bunun tersine, belirsizlikler belirli kalıpların içerisine yerleştirilmeye çalışıldığında ya da boşlukların üzeri sürekli kapatıldığında donuk, sıkıntılı, Bloch’un deyiimiyle, felçli bir tarihle karşı karşıya kalırız ki, bu da tarih bilimine yapılan bir haksızlıktır.¹⁷

Geçmiş hakkındaki karmaşa, onun olup bitenler açısından değerlendirilince asla değişmeyecek bir veri olmasına rağmen, bilgisel açıdan durmadan değişen bir niteliğe sahip olmasıdır. Bu nedenle tarihsel bilgi elde etme sürecinde “gözlem”, genellikle, arka planda bırakılan bir inceleme yöntemidir, çünkü tarih her zaman bir şeyler olup bittikten sonra devreye girer. Bu bağlamda tarih, bir nevi izlerin takip edilmesiyle sağlanan bir bilgidir.¹⁸ Bu karmaşanın içinde tarihçiye düşen şey de, seçim yapmak ve analiz etmektir. Hiçbir bilim ne soyutlamadan ne de hayal gücünden vazgeçebilir, burada hayal gücü bir bilimle yan yana getirilemeyecekmiş gibi

¹⁴ Chirot, Daniel. (2002), “Marc Bloch’un Toplumsal ve Tarihsel Manzarası”çev. Ahmet Fethi, *Tarihsel Sosyoloji* içinde,ed. Theda Skocpol, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.24-25

¹⁵ Bloch, Marc. (2013), *Tarih Savunusu*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, s.105

¹⁶ A.g.e., s 55-56

¹⁷ Bloch, Marc. (2014), *Feodal Toplum*, çev. Melek Fırat, İstanbul: İslık Yayınları, s.29

¹⁸ Bloch, Marc. (2013), *Tarih Savunusu*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, s.97

düşünülür, ama bunların her biri insanın “anlama” etkinliğinin bir parçasıdır. Bloch yapmış olduğu bu belirlemelerle tarihin estetik yönüne vurgu yapmaktadır, ancak bu durum, onun “tarih”i bilim olarak değerlendirmede anlamına gelmez. Genellikle tarihin bir bilim olamayacağını iddia edenler, onu edebi olana daha fazla yakınlaştırmaktadır. Bloch ise bu iki yaklaşım arasında denge kurarak “tarih”i hem bilimsel hem de estetik yönüyle birlikte değerlendirip ona farklı bir perspektif katmaktadır. Bu perspektifle, tarihçinin belgeler karşısında “yaratıcı” bir konuma yerleştiğini ve bu durumun da “tarih”i bir bilim olmaktan alıkoymadığını görürüz, çünkü tarih, yapısal olarak içinde hem bilimsel hem de estetik öğeleri barındırmaktadır.

Bloch’un da belirttiği gibi zihniyeti ortaya çıkarmak geçmiş anlayabilmek açısından önemlidir, ancak bir taraftan da bu yaklaşımın tarihsel süreci “hareketsiz” hale getirdiğine ilişkin eleştiriler yapılmıştır. “Hareketsizlik” tarihçilerin sadece belirli bir dönemde ortaya çıkan zihniyeti betimlemekle yetinmelerinden kaynaklanmaktadır; başka bir deyişle, tarihçiler zihniyetlerin nasıl ve niçin değiştiklerini açıklamaktan ziyade varolanı betimlemekle yetinmişlerdir.¹⁹ Bunun en önemli nedeni ise zihniyetin değişiminin çok uzun bir tarihsel sürece yayılmasıdır.

Zihniyet üzerine odaklanan bir tarih yaklaşımı, bireyler arasında ortak olan inanışları ve yaşam biçimlerini konu edinir, ama öte yandan her zaman toplumda genel kabul görene aykırı yaşam biçimleri ve inanışlar olmuştur. Bu bağlamda, zihniyet tarihinin tek başına bu kenarda kalan farklılıkları konu edindiğini söyleyemeyiz, çünkü en başta “zihniyet” e ilişkin bir çıkarım yapabilmek için olup bitenlerden hareketle bir genelleme yapmak gerekir ve her genelleme de kendi içinde birtakım eksiklikler barındırır. Ayrıca zihniyetin değişimine ilişkin açıklamalar çok kolay bir şekilde “mantık dışı-mantıklı” “geleneksel-modern” gibi karşıtlıklar üzerinden şekillenebilmektedir. Bloch, “zihniyet” kavramının kendisindeki bu ikilemin nasıl çözümlenebileceğini tam olarak açıklamamakla birlikte, “zihniyet” e ilişkin yapılacak genellemeler arasındaki farklılıklara ne olacağını bir sorun olarak görmemiştir. Bu sorunlara baktığımızda aslında “zihniyet”in belirsiz bir kavram olduğunu görürüz, çünkü bir zihniyet biçiminin tam olarak ne zaman başladığını ya da bittiğini belirtmek zordur. Bir taraftan da bu belirsizlik ve değişiminin çok zor ve yavaş oluşu, bu kavramı Bloch’un gözünde daha değerli kılmıştır diyebiliriz.

2.Bloch’un Tarihsel Yöntemi ve “İnsan”

Tarihteki olayların incelenmesinde karşılaştırmanın önemini ortaya çıkarmak adına Bloch, 1928’de Oslo’da Avrupa toplumları üzerine karşılaştırmalı tarih programı önerir. Bu önerisinin ardında ise sosyolojinin

¹⁹ Burke, Peter. (2013). *Tarih ve Toplumsal Kuram*, çev. Mete Tunçay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.99

bu yöntemi kullanarak “bilimsel” olana yaklaştığı düşüncesi mevcuttur. Ona göre, tarih de bu yöntemi kullanarak bilimsel olana yaklaşabilecektir.²⁰

Bloch için tarihteki yöntem sorunu aslında tarihsel gözlem sorununun incelenmesidir. Bunun için de farklı toplumsal ortamlardan iki ya da daha fazla olayı seçerek bunlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar bakımından değişimlerini gösteren bir eğriyi yakalayabilmek ve buradan hareketle olguların nasıl açıklanabileceğini ortaya çıkarmak önemlidir.²¹ Bu bağlamda, onun tarih görüşünün ana hatları “anlamak” ve “karşılaştırma yapmak” üzerine şekillenmiştir. Bloch karşılaştırma yöntemini özellikle Émile Durkheim’dan etkilenerek ortaya koymuştur.

Durkheim, karmaşık nitelikteki bir toplumsal olgunun farklı yapılarıdaki özelliklerini karşılaştırmadan yapılacak incelemelerin bilimsel bir niteliğe sahip olamayacağını iddia etmiştir.²² Bu nedenle tarihteki tekrarları yakalamak da önemlidir, ayrıca karşılaştırma, olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisini ya da tamamen bağlantısızlığını da gösterebilmenin yoludur. Olayların gerçekleşmesi doğrudan bize bağlı olmadığından, her şey olup bittikten sonra yapabileceğimiz tek şey karşılaştırma yapmaktır. Durkheim buna, aynı zamanda, dolaylı deneysel yöntem demektedir.²³

Bloch incelemelerine Durkheim’dan devraldığı şu bakış açısıyla başlar: “Nedenselliğe ulaşabilmek için, analizlerden yola çıkmaktansa, geniş sentezlemelerden yola çıkmak daha uygundur.”²⁴ Bloch da öncelikle inceleyeceği konuya ilişkin sentezlerden hareket ederek daha mikro düzeydeki konulara yönelmekte ve sonrasında olgular arasındaki farklılıkları ve kesişim noktalarını ortaya çıkararak burada bir ilişki ağı örmektedir. Bu noktada karşılaştırmalı tarihin ana noktası “basitçe, tarihsel araştırmayı devamlı tehdit eden anakronik yanlış anlamaları zihinden temizlemek için daha az aşına durumlara bakmaktır.”²⁵ Böylece tarihçi uzun süre ayakta kalan toplumun sınırlarını yeniden ortaya çıkaracaktır.

Bloch’un karşılaştırmalı yöntemi sadece yöntemsel bir sorun değildir, burada aynı zamanda şimdiki zamanda devam eden yapısal ve tarihsel tartışmalara da cevap verilmeye çalışılmıştır.²⁶ Bloch toplumsal süreçteki

²⁰ Dosse, François. (2008). *Ufalanmış Tarih*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: İş Bankası Yayınları, s.71

²¹ Bloch, Marc. (2010). “Avrupa Toplumlarının Karşılaştırmalı Tarihi İçin”, çev. Ali Boratav, *Tarih ve Tarihçi Annales Okulu İzinde* içinde, İstanbul: Kırmızı Yayınları, s. 35-36

²² Durkheim, Émile. (2004). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, çev. Cenk Saraçoğlu, İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar, s.72

²³ A.g.e., s.244

²⁴ A.g.e., s.246

²⁵ Chirot, Daniel. (2002). “Marc Bloch’un Toplumsal ve Tarihsel Manzarası” çev. Ahmet Fethi, *Tarihsel Sosyoloji* içinde, ed. Theda Skocpol, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.35

²⁶ Hill, Alette Olin. Hill, Boyd H. “Marc Bloch and Comparative History”, *The American Historical Review*, Volume 85, Issue 4 (Oct., 1980), ss. 828-846, Oxford Journals. s.843

aykırılıklara ve istisnalara dikkat çekerek şunu belirtir: “Toplumsal ayıklık, bazı bireylerin veya küçük grupların onun dışına çıkmasını engelleyebilecek kadar güçlü değildir.”²⁷ Dolayısıyla her tarihsel varsayımda bir istisna payı bırakılabilir, ancak bu durum tarihi tamamen istisnalar üzerinden inşa ederek her tarihsel bilgiye dair “mutlak” bir kuşkunun olması anlamına gelmez. Sonuç olarak, istisna hallerinin de bir sınırı vardır ve bu nedenle de istisna halleri ve zorunluluk arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarabilmek için öncelikle olaylar arasındaki benzer noktaları saptamamız gerekmektedir.

Bloch’ a göre tarihte aranan, insanlar ve onların yarattığı çeşitliliklerdir. Bu bağlamda, “iyi tarihçi ise efsanedeki insan yiyen deve benzer. İnsan eti kokusunu aldığı anda, avını bulduğunu bilir.”²⁸ Ama bir taraftan da, Bloch tarihin sadece insanları konu alan bir bilim olarak görülmesini de eksik görür: “ ‘İnsanlarla ilgili bilim,’ dedik. Ama bu hala fazlasıyla muğlak bir ifade ‘Zaman içinde insanlarla ilgili,’ diye eklemek gerek. Tarihçi sadece ‘insani olarak’ düşünmez. Onun düşüncesinin doğal çözümünü yaptığı atmosfer süre kategorisine girer.”²⁹ Zaman, mekân asıl olarak hiçbir bilimin göz ardı edebileceği şeyler değildir, ama burada, Bloch’a göre, tarihi farklı kılan başka bir problem mevcuttur, bu da tarihin süreklilik ve değişimlerin yarattığı kesintiler arasındaki salınımını, başka bir ifadeyle bütünselliğini ortaya koymaktır.

Bloch tarihsel sürecin daha anlaşılır kılınmak adına genellikle rasyonelleştirildiğini belirtir; bu bağlamda, her olayın ve eylemin ardında rasyonel bir neden aramaktayız. Oysaki birçok durumda, yalan beyanda bulunmak gibi eylemler sebepsiz yere dahi gerçekleşebilmektedir. Bizler çoğunlukla sonradan bu eylemler arasında oluşturduğumuz neden sonuç ilişkileriyle, gerçekleştikleri anda “önemsiz” olan ya da bizim beklediğimiz gibi bilinçli bir plan dahilinde alınmayan kararları önemli ve anlamlı hale getiririz. Bu nedenle de bir tarihsel bilgi hem gerçekleştiği ana ilişkin bilgi sunar hem de ortaya konduğu dönemin izlerini taşır ve ona göre şekillenir.

Bloch’u özellikle Ortaçağ üzerine inceleme yapmaya iten şey, gerçekliği etkileyen sahte haberlerin, dedikoduların etkisidir. Bir nevi sahte delillerin tarihe nasıl yön verdiğini ve bu duruma izin veren zihniyet hallerini incelemek ister. Özellikle *Keramet Sahibi Krallar*’da (*Les Rois Thaumatourges*-1924) Ortaçağ insanın kraliyet mucizesi karşısındaki tavrını, orada oluşan zihniyet yapısını inceler. Ona göre “şifa, kutsama, krallık yağması ritüelleri, kilise ile dünyevi hükümdarlar arasındaki çatışmaların kozlarıdır. Ortaçağ toplumunun iki egemen düzeninin önceliğinin işin içinde olduğu bu cephede mücadele çetindir: Dua edenler ile savaşanlar.”³⁰ Kralları tanrısal niteliklerden arındırmaya çalışanlar olsa da XVI. ve XVII. yüzyıllarda

²⁷ Bloch, Marc. (2013), *Tarih Savunusu*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, s.157

²⁸ A.g.e., s. 68

²⁹ A.g.e., s.69

³⁰ Dosse, François. (2008). *Ufalanmış Tarih*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: İş Bankası Yayınları, s.81

kralların kutsallığına ilişkin yargı artarak devam etmiştir. Bloch’a göre, kralların kutsallığına ilişkin iddiaları sarsan şey XVIII. yüzyılda Aydınlanmacılığın gelişimi ve 1789 Fransız Devrimi’yle birlikte krallığın konumunun siyasal olarak tartışılmasıdır.³¹ Buradaki mutlakiyetçilik tartışmaları ve meselenin kutsal olandan siyasal olana doğru evrimi, insanların gündelik yaşamlarında da etkisini göstermiştir. Siyasal olarak güçleri sarsılan kralların bir mucize gerçekleştirmelerine de kuşkuyla bakılmaya başlanmıştır. Bu süreç aynı zamanda dinsel olanın tarihteki etkisinin daha örtük bir şekilde varlığını devam ettirmesini de beraberinde getirmiştir.

Bugünkü evren anlayışımızın birçok kurmaca mucizeden (kralların dokunuşlarıyla hastaları iyileştirmeleri gibi) kurtulabilmesini sağlayan şey, değişmez yasalar tarafından yönetilen bir doğal düzenin varlığının kabul edilmesidir. Bu durumla, tanıkların ifadelerinin değerlendirilmesi arasındaki ilişkiyi sorgulayan Bloch, bunu şu şekilde ifade eder: “Artık tanıklıktaki kusurları bulma ve izah etme olanağına sahibiz. Tanıklığa her zaman inanmama hakkını kazandık, çünkü ona ne zaman ve niçin inanılmaması gerektiğini geçmişte olduğundan daha iyi biliyoruz.”³²

3. Braudel’e Göre Tarih ve Zaman Arasındaki İlişki

146

Febvre’nin 1956 yılında vefat etmesinden sonra derginin yönetimine Fernand Braudel geçmiştir. Braudel’in tarih görüşünün özgün yanı, onun tarihsel zamanı coğrafi zaman, toplumsal zaman ve bireysel zaman olarak ayırmasında yatar. Bu ayrımıyla Braudel, “uzun süre”yi (longue durée) temsil eden coğrafi zamanı tarih incelemelerinde yeni bir noktaya taşımıştır.³³ Braudel’in ifadesiyle “tarih, çevremizi saran ve bizi işgal eden bugünün sorunları –hatta kaygı ve sıkıntıları- adına geçmiş zamanların sürekli sorgulanmasından başka bir şey değildir.”³⁴ Bu sorgulama sürecinde zamanın farklı hızlarda hareket ettiğini göstermeyi kendisine temel hedef olarak alan Braudel,³⁵ “tarih”i, süreyi ele alış biçimleri üzerinden üçe ayırmaktadır. Bir anda gerçekleşen değişimleri ele alan olaysal tarihtir (l’histoire événementielle), zamanı hızlı akıyormuşçasına gösteren bu tarih aynı zamanda mikro-tarih olarak da nitelendirilebilir. Konjonktürel tarih (l’histoire conjoncturelle) 25-50 yıllık zaman dilimlerini ele alır. Bu tarih daha çok ekonomi ve üretim ilişkilerine dair incelemeleri

³¹ A.g.e., s.81-82

³² Bloch, Marc. (2013), *Tarih Savunusu*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, s.170

³³ Burke, Peter. (2000). *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*, çev. Mehmet Küçük, Ankara: Doğu Batı Yayınları, s.85

³⁴ Braudel, Fernand (Der.). (2008). *Akdeniz: Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras*, çev. Necati Erkurt, Aykut Derman, İstanbul: Metis Yayınlar, s.9

³⁵ Braudel, Fernand. (1993). *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası cilt I*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s.22

içerir. Konjonktürel tarihin ötesinde ise yapısal bir tarih vardır, bu da geniş bir zaman diliminin ele alınmasıdır (longue durée).³⁶ Braudel’ in yapmış olduğu bu ayrıma göre tarihsel süreçte hareketli ile hareketsiz arasında bir salınım mevcuttur ve burada sürekli değişim halinde olanların tarihin nesnesi haline getirilmesi durumuyla uzun süreye yayılan, değişmezmiş gibi görünen durumların nesne edinilmesi arasında farklar vardır. “Uzun süre”de meydana gelen değişimleri incelediğimizde, yapısal anlamda bir tarih incelemesi yaparız ve bu tarih, içerisinde hem birtakım sabit değerleri barındırır hem de daha hızlı akan bir zamanı çağrıştırır; bu nedenle de o, diğer tarihlerle karşılaştırıldığında değişmezmiş gibi görünendeki değişimi de ortaya koyan bir tarihtir. Braudel zamanı olaysallık, konjonktürel zaman ve uzun süre olarak ayırarak aslında zamanı bir taraftan çoğullandırırken, diğer taraftan ise hepsini bir araya getirerek, bir bütünlük kurmaya çalışmaktadır ve zamana ilişkin ayrımları birleştirdiği bağlam ise “uzun süre”dir.

Uzun sürenin ele alındığı tarihin zemini inanç sistemleri ve zihniyetlerle kaplanmıştır ve bir anlamda “uzun süre” üzerinden geliştirilen tarih, bu zihniyetlerin açığa çıkartılmasını ve yapıya ulaşmamızı sağlayacaktır.³⁷

Braudel’e göre Annales’le birlikte, tarihte tekrarlanan olayların yanı sıra tekil olaylar da, bilinçli varsayılan olaylar kadar bilinçsiz olanlar da, önemli olarak görülüp ele alınmıştır. Bu tekil olayların ele alınış biçimi elbette yapıyla kurmuş oldukları ilişki bağlamında ele alınmaktadır, ancak sonuç olarak tarihsel alanın dışında tutulan gündelik yaşam ve sıradan kişilerin yapıp ettikleri, yapının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu değişikliklerle birlikte tarihçilerin aynı zamanda psikoloji, nüfusbilim gibi diğer sosyal bilimlerle ilgilenmek durumunda kalmaları Braudel’e göre, yeni bir zihnin doğmasını da sağlamıştır.

Geçmiş ve şimdi arasındaki salınımı bize gösteren tarih, Braudel için bir süre diyalektikidir.³⁸ Bu diyalektikle tarih aynı zamanda, birçok ses tarafından söylenen bir şarkı gibidir. Buradaki sorun seslerin çoğunlukla birbirlerini bastırmasıdır, ancak bu bastırmalara rağmen tarih hiçbir zaman kendisini solo olarak ifade eden ya da diğer sesleri tamamen uzaklaştıran bir ses olamaz. Böyle bir durum olsaydı gerçeğin üst üste çakıştığı farklı tarihlerden de haberdar olamazdık.³⁹ Ayrıca Braudel’e göre, tarihin farklı zaman dilimleri üzerinden değerlendirilmesi ve bu zaman dilimleri

³⁶ Braudel, Fernand. (1980).*On History*, çev. Sarah Matthews, Chicago: The University of Chicago Press, s.119-120

³⁷ Evans, Richard John.(1999).*Tarihin Savunusu*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, Ankara: İmge Yayınevi, s.160

³⁸ Braudel, Fernand. (1980).*On History*, çev. Sarah Matthews, Chicago: The University of Chicago Press, s.69

³⁹ Braudel, Fernand. (1994).*II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası cilt II*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara:İmge Kitabevi Yayınları, s.396

“Tarih’e Disiplinlerarası Bir Perspektifle Bakmak: Bloch ve Braudel”
Gülçin AYITGU

arasındaki çelişkiler “tarihe özgü *diyalektik*”i beslemektedir.⁴⁰ Buradaki diyalektik herhangi bir yasa ya da sentezleme üzerinden kendisini varetmez, sadece çelişkiler üzerinden gelişen ilişki biçimlerine işaret eder.

Braudel’in süre ve tarih arasında kurmuş olduğu bu ilişki, tarih ve tarihyazımına ilişkin hem yöntemsel hem de içeriksel bir sınırlandırma getirmiştir. Bu bağlamda Braudel, kısa süreyi kapsayan olayları tarih alanının dışına iterek tarihin içeriğini değiştirirken, bir taraftan da tarihyazımında ele alınan süreyi temele alan ayrımlar yapmıştır ve sonuç olarak da, daha kesin bilgiye ulaşmak adına tarihin olup bitenlere dair yapısal çözümler yapması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Tarihsel bir konu üzerine yapılan bir çalışmada model olarak değil ama yine de bazı hatların çizilmesi gerekir. Braudel’in bu hattın çizilmesi için gerekli gördüğü kavramsallaştırmalar şunlardır: “matematikselleştirme, mekâna indirgeme, uzun süre.”⁴¹ Nicel veriler *Annales Okulu* için her zaman önemli olmuştur. Braudel de, özellikle *Akdeniz*’in 1966 yılındaki genişletilmiş basımında, istatistiksel verilere yer vermiştir ve matematiğin sosyal bilimlerin merkezi değil ama her zaman yararlanması gereken bir alan olduğunu belirtmiştir. Mekâna indirgeme ise, Braudel için tarihsel açıklama yönteminin merkezini oluşturan coğrafyadır. “Uzun süre” de, Braudel’in yapıya ilişkin bir açıklama yapabilmek için olmazsa olmaz olarak gördüğü kavramsallaştırmasıdır. Braudel’in tarih görüşünü incelediğimizde bu üç temel öğenin onun bütün çalışmalarının zeminini oluşturduğunu görebiliriz.

148

4. Braudel’in Tarih Düşüncesinde Coğrafya ve Uygarlık

Toplumsal eğilimlerin altında başka bir tarihin yattığını belirten Braudel, değişimin yavaş, tekerrürün ise yoğun olduğu bu tarihin temel konusunun, insanların kendi çevreleriyle olan ilişkileri olduğunu belirtir. Bir çeşit tarihsel coğrafya ya da Braudel’in ifadesiyle “jeo-tarih” olarak adlandırılan bu tarihsel yaklaşım, Braudel’in çalışmalarının temel niteliğidir; bunu özellikle Akdeniz üzerine yapmış olduğu çalışmalarında görebiliriz.⁴²

Coğrafya genel olarak yeryüzünün şeklini, fiziksel özelliklerini, iklimini, üretimini, siyasal ayrımlarını ortaya koyan bilimdir. İlk kez Fransız coğrafyacı Vidal de la Blache tarafından ortaya konan insan coğrafyası (beşeri coğrafya) ise, insanların yaşadıkları topraklarla olan ilişkisini

⁴⁰ Braudel, Fernand. (2014). *Uygarlıkların Grameri*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s.68

⁴¹ Braudel, Fernand. (1992). *Tarih Üzerine Yazılar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s.88

⁴² Burke, Peter. (2000). *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*, çev. Mehmet Küçük, Ankara: Doğu Batı Yayınları, s.76

toplumsal yapı ve süreç açısından inceler.⁴³ Braudel coğrafyayı her zaman mekân ve kültür arasındaki etkileşim üzerinden ele almıştır. Ona göre coğrafya, zamanı devreye sokmakla uğraşmayıp mekânı ve sorunları bir araya getirmek için çok uygun planlar sunmaktadır, bu nedenle de tarih incelemelerinde beşeri coğrafyaya ayrı bir önem atfetmiştir. Ayrıca coğrafya, ekonomideki mekânsal, biçimsel değişimleri gözlemlemek için de önemlidir.⁴⁴

Coğrafyanın konusu olan iklim, toprak, bitki örtüsü ve denizlerdeki değişimlere baktığımızda sanki her şey hareketsizmiş gibi görünmektedir. Bu durum Braudel’in tarihte yakalamaya çalıştığı “uzun süre” için çok uygun bir zemin yaratmaktadır. Çünkü “coğrafi-tarih, aşılmaz ufku barındırır, belirler, temellendirir, insan gerçekliğinin belli bir tabakası içinde kapatılmaya izin vermez, iklim olaylarını olduğu kadar kültürel olguları da kapsar. Coğrafi-tarih her şeyi emer ve Fernand Braudel’in arzuladığı bu bütünsel tarihin gerçekleşmesini sağlar.”⁴⁵

Braudel Bloch’a benzer bir şekilde coğrafyadan yararlanarak tarihin ele aldığı “tarım”, “ticaret”, “sanayi” kategorileriyle birlikte “gündelik hayat”ı, insanların yiyeceklerini, yaptıkları aletleri, söyledikleri şiirleri vb. ele alır. Böylelikle gündelik hayatı tarihselleştirir.⁴⁶ Bir taraftan da, coğrafyayla bağlantılı olarak, yeryüzü şekillerinden, iklimden hareketle bir uygarlığın ya da tarihsel olayın izini sürer. Örneğin, geçmişteki yaşama ilişkin en önemli verilere yüksek yerlerde ulaşılabileceğini belirterek, geçmişin en iyi korunduğu yerin dağlar olduğunu belirtir ve dağları bir inceleme nesnesi olarak işaret eder.⁴⁷ Özellikle Akdeniz üzerine incelemelerinde coğrafya ve ticari değişimler arasındaki bağlantıları göstererek, ekonomiyi de tarihsel incelemelerinin bir parçası haline getirir.⁴⁸ Sonuç olarak coğrafi koşulların olayların gelişimini etkilediği herkes tarafından kabul edilmektedir. Burada Braudel’i farklı kılan, onun bu durumu başat belirleyen olarak görmesidir. Onun için nüfus hareketliliğinin de ülkelerin ömürlerinin de ardında yatan sebep coğrafi konum ve değişimlerdir. Braudel’in tarih görüşünde coğrafyanın yerini en iyi Akdeniz üzerine yaptığı çalışmalarında görebiliriz.

⁴³ A.g.e., 43

⁴⁴ Braudel, Fernand. (1992). *Tarih Üzerine Yazılar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları., s.126

⁴⁵ Dosse, François. (2008). *Ufalanmış Tarih*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: İş Bankası Yayınları, s.126

⁴⁶ Burke, Peter. (2000). *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*, çev. Mehmet Küçük, Ankara: Doğu Batı Yayınları, s.92

⁴⁷ Braudel, Fernand (Der.). (2008). *Akdeniz: Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras*, çev. Necati Erkurt, Aykut Derman, İstanbul: Metis Yayınları, s.24

⁴⁸ Ragin, Charles. Chirot, Daniel. (2002). “Immanuel Wallerstein’in Dünya Sistemi: Tarih Olarak Siyaset ve Sosyoloji”, çev. Ahmet Fethi, Tarihsel Sosyoloji içinde, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.288

Braudel için Akdeniz, coğrafya ve tarih arasındaki ilişkinin somutlaşmış hali gibidir, onun için Akdeniz, “bir manzara değil, sayısız manzaralar. Bir deniz değil, birbirini izleyen birçok deniz. Bir uygarlık değil, birbiri üzerine yığılmış birçok uygarlık”⁴⁹tır. Olup bitenler arasında bir ortaklık yakalamak ve buradan “bütün” e ulaşmaya çalışmak, tarih çalışmalarında her daim varolagelmiş bir çabadır. Braudel için de Akdeniz, birbirine zıt öğeleri kendi içerisinde barındırarak uyumlu bir sistem ve bütünsellik yaratmaktadır. “Bütünsellik” arayışı her zaman düşünce tarihine gönderme yapmıştır, çünkü “bütünsellik” bir soyutlamayı gerektirir ve soyutlamayı yapabilmek adına bilincin gelişiminin nasıl olması gerektiği de ayrı bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkar, ancak Braudel, hiçbir zaman düşüncenin tarihteki gelişimine ya da düşünce tarihine önem vermemiştir. Bu nedenle de ona göre, tarihteki bütünselliğin ve sürekliliğin izlerini düşünsel gelişimde değil, uygarlıklarda bulabiliriz.

Uygarlıklar mekândaki tutarlılığın ardından, zamandaki süreklilikle birlikte ortaya çıkar.⁵⁰ Bu bağlamda toplum ve uygarlık aynı gerçekliğe ilişkindirler, ancak bunlar yine de birbirlerinin yerine geçebilecek kavramlar değildirler. Çünkü uygarlık tarihsel süreklilikleri nitelendirmektedir ve toplumlardaki değişimler, zaman zaman sürekliliği kıran direnç noktaları, aslında, uygarlığı bir bütün olarak açıklamanın önünde engel gibi görünmektedirler.

150

Uygarlık en başta belirli bir mekân ve kültürel bir alan anlamına gelmektedir. Kültürün oluşmasının ilk belirtisi, düzenli gruplaşmalar ve gruplaşmaların kendilerine ait bir alan yaratmalarıdır. Mekân içerisindeki bu tutarlılık zaman içerisinde de bir sürekliliğe dönüşürse uygarlık ve kültür ortaya çıkmaktadır.⁵¹ Braudel, uygarlıkların ortaya çıkma, çöküş ve yeniden canlanma dönemleri olduğunu belirtir ve uygarlıklarda meydana gelen bu kopuşların ise sanıldığı aksine daha derin ve yavaş bir şekilde gerçekleştiğini iddia eder.⁵² Onun için zamanı aşan ve süreyi alt üst eden uygarlıklar, tarihteki sürekliliği görebilmemizi sağlayan en temel yol göstericidirler.

Braudel’in tarih düşüncesinde coğrafyanın ve uygarlıkların konumuna baktığımızda onun tarihte büyük ve ani kopuşlara yer vermediğini görürüz, kopuş olarak nitelendirilen olaylar da aslında bir sürekliliğin parçasıdır; bu bağlamda tarihsel zaman da bütünsel bir yapıya sahiptir. Böyle bir yapının içerisinde insanın nasıl bir konuma sahip olduğunu sorduğumuzda, Braudel bu tartışmaya tarihçilerin dahil olmadığını düşünür. Ona göre böyle bir tartışma sadece felsefeciler tarafından yürütülebilir, tarihçilerin kendilerine bunu problem edinmeleri,

⁴⁹ Braudel, Fernand (Der.). (2008). *Akdeniz: Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras*, çev. Necati Erkurt, Aykut Derman, İstanbul:Metis Yayınları, s.9

⁵⁰ Braudel, Fernand. (1992). *Tarih Üzerine Yazılar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s.295

⁵¹ A.g.e., s.295

⁵² A.g.e., s.34

kendi sınırlarını aşmaları anlamına gelir. Kendi ifadesiyle: “Filozof olmadığımın ötürü, olayların kapsamı veya insanların özgürlüğüne dair karşıma çıkan ve bana hala sorulabilecek olan bir sürü soruyu uzun uzadıya tartışma eğiliminde olmadığımı itiraf ediyorum.”⁵³ Buradan da anlaşılacağı üzere Braudel tarih ve sosyal bilimler arasındaki ilişkiyi sağlamlaştırmaya, tarih ve felsefe arasındaki ilişkiyi ise olabildiğine koparmaya çalışmaktadır. Felsefe onun için tarihteki bir yöntem arayışıdır ve bu arayışta felsefe, tarihin sonsuza dek devam edecek kurallara tabi bir disiplin olduğunu düşünerek hata yapar ve tarihin şimdinin belli bir tarzda yorumlanması olduğunu kavrayamaz.⁵⁴ Braudel felsefeye ilişkin bu önyargısıyla, tarihyazımını felsefenin bir problemi olmaktan çıkarmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de tarihin kendisini kavramakla insanın tarihle olan ilişkisini tartışmanın farklı olduğunu belirterek, kendi perspektifini şu şekilde açıklamıştır: “Riskleri ve tehlikeleri bana ait olmak üzere, anladığım biçimiyle tarihsel açıklama, her zaman sonunda galebe çalan uzun zamandır. Bir olaylar kalabalığının, kendi akımı içinde sürüklemeyi başaramadığı her şeyin inkârcısı olarak, kuşkusuz insanların özgürlüğünü ve bizatihi tesadüfün payını sınırlamaktadır.”⁵⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere Braudel’in bize çizmiş olduğu insan, coğrafi ve ekonomik fenomenler tarafından kuşatılarak güçsüzleştirilmiştir. Başka bir deyişle, tarihin en önemli konusu olan uzun sürenin ve coğrafyanın yanında insanın iradesi çok küçük bir yere sahiptir. Braudel için olaylar ve insanlar, sürekliliklerin görünür hale gelmesiyle birlikte adeta ortadan silinmektedirler. Bundan sonra ele alınabilecek olanlar, uygarlıkların temelleri, başka bir deyişle yapılarıdır.

5. Bloch’un ve Braudel’in Tarih Görüşünün Değerlendirilmesi

Bu çalışmada Bloch’un ve Braudel’in tarih düşüncesindeki disiplinlerarası yönün tarih kavramında meydana getirdiği değişim ortaya konmaya çalışılmıştır. Annales Okulu kendi içerisinde heterojen bir yapıya sahiptir, bu nedenle çalışma boyunca bu iki düşünürün tarih düşünceleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar göz önünde bulundurulmuştur. Bloch psikolojiden hareketle, tarihin asıl konusu olarak zihniyetleri görürken, Braudel ise coğrafyayı merkeze alarak uzun sürelerde meydana gelen değişimleri ve dolayısıyla da uygarlıkları tarihin nesnesi olarak kabul eder. Tarihe ve tarihsel yönetime dair bir sınır getirme çabası, her zaman tarihte insanın konumu tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada da bu iki düşünürün tarih üzerine belirlemelerinden hareketle bu problemi ele alış biçimleri incelenmiştir.

⁵³ Braudel, Fernand. (1994).II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası cilt II, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s.675

⁵⁴ Braudel, Fernand. (1980).On History, çev. Sarah Matthews, Chicago: The University of Chicago Press, s.64

⁵⁵ Braudel, Fernand. (1994).II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası cilt II, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s. 675

Braudel, zamanın kavranışını bölümlere ayırarak farklı tarihsel perspektifler belirlemiştir ve bunlar aynı zamanda farklı tarihyazımları olarak karşımıza çıkmaktadır. Olay merkezli, konjonktürel ve yapısal tarih olarak yaptığı bu ayrımın temel noktası “zaman”dır ve burada asıl olarak tarihteki bütünselliği kavramamızı sağlayan da “uzun süre”yi içeren yapısal zamandır. Braudel, bütünselliği yakalamak adına olayları ve “insan”ı doğrudan tarihin yapıcısı ya da nesnesi konumunda değerlendirmemiştir. Hem Braudel hem de Bloch için önemli olan şey, “zaman içindeki insan”a ulaşabilmektir, ama bu durum bir süre sonra Braudel’de sadece zamanı kavrama, Bloch’da ise zihniyetleri ortaya çıkarma problemine evrilmiştir.

Yapısal incelemeler aynı zamanda değişen zihniyet biçimlerini ortaya koymaktadır, ancak zihniyet biçimlerine doğrudan ulaşmak zordur. Çünkü zihniyet, bir nevi, gizli nedenlerin ardındaki öğeleri sorgulamak, ortak olarak yapılan eylemlerin ardındaki gizi çözmektir ve bunu yapabilmek için de aradığımız “zihinsel kalıntılar”ın doğrudan elimize ulaşması Braudel’e göre mümkün değildir. Burada insanın kişiliğini yaratan ruhsal olguların incelenmesi ve bu incelemelerden çıkan izlerden hareketle yapılacak bir tümevarıma ihtiyaç vardır. Braudel bu incelemeyi sadece yapıyı çatmak, başka bir deyişle, somut olgular arasındaki bağlantıyı kurmak için yaptığımızı belirtir.⁵⁶ Bloch ise zihniyetleri sadece bir çatı olarak görmekten ziyade, olgular arasında bağlantı kurabilmenin zorunlu aracı olarak ele almakta ve her tarihsel olgunun -kendi içerisinde psikolojik öğeler barındırdığı için- psikolojiden yararlanarak incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer yandan ise psikoloji hiçbir zaman bir uygarlık ya da tarihsel bir dönem üzerine bütünsel bir inceleme gerçekleştiremez. O sadece tarihsel olgulardaki ilişki ağlarını görmemize yardım edebilir. Daha önce de çalışmada belirtildiği gibi belirli bir zihniyetin ne zaman başladığını ve sona erdiğini belirlemek çok zordur. Burada zihniyete ilişkin yapılan her genelleme bizi ikili karşıtlıklar üzerinden değerlendirme yapmaya itebilir. Bu bağlamda, insanların davranışlarının, kararlarının nedenlerini ortaya koyabilmek için “zihniyet”i ortaya çıkarabilmek çok önemli olmakla birlikte, değişimi açıklayabilmek ya da toplumdaki farklılıkları ortaya koyabilmek açısından bazı noktalarda yetersiz kalmaktadır.

Hem Bloch hem de Braudel tarihsel incelemelerinde coğrafyaya önem vermişlerdir. Coğrafya, büyük çapta değişimlerin uzun zaman dilimlerine yayılarak yavaş yavaş gerçekleştiği, her olayın uzun yıllara yayılan etkileriyle birlikte kendi içerisinde tekrarları ve sürekliliği barındırdığı bir alan olarak başat bir belirleyiciliğe sahiptir. Bloch Ortaçağ üzerine incelemelerinde, o dönemdeki kırsal alanın kullanımına, dağılımına ilişkin veriler sunmuştur, Braudel ise daha çok coğrafya ve uygarlık arasındaki bağlantı üzerinden çalışmalarını şekillendirmiştir ve Braudel için coğrafya Bloch’dan farklı olarak her zaman başat bir belirleyicidir. Her

⁵⁶ Braudel, Fernand (Der.). (2008). *Akdeniz: Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras*, çev. Necati Erkurt, Aykut Derman, İstanbul: Metis Yayınları, s.193

ikisi de tarihte zamansal olarak bir bütünlük kurmaya çalışmaktadırlar ve bütünlüğü inşa edebilmek adına da, coğrafya ve tarih üzerinden ikili bir perspektif geliştirerek tarihsel süreci değerlendirirler. Bu değerlendirmede “neden”leri ortaya koymaktan ziyade “nasıl” a cevap vermek önemlidir; bu açıdan da betimleyici bir tarihsel analizle karşı karşıyayız. Genel olarak değerlendirdiğimizde de, bu tarih yaklaşımının zihniyetler tarihinden, coğrafya ve ekonomi merkezli tarihe, oradan da tarihsel antropolojiye kadar uzanan bir yolu açtığını söyleyebiliriz. “İnsan nedir?” ya da “insan ve tarih arasındaki ilişki nasıl inşa edilir?” gibi sorular yerine insan toplulukları, kültürler ve uygarlıklar düzeyinde incelemeler yaparak antropoloji ve tarihi birbirine yakınlaştırmışlardır. Bunun sonucunda, dizisel bir zihniyetler incelemesinin önu açılmakla birlikte zaman zaman devinimsiz gibi görünen bir tarihle karşı karşıya kalınmaktadır. Diğer yandan ise özellikle Bloch’la birlikte devinimsiz gibi duran tarihin içinde gündelik yaşamın doğrudan tarihin konusu olduğunu görmekteyiz. İnsan yaşamının tüm sıradanlığıyla tarih sahnesine çıkması, geleneksel olarak süregelen siyasi ve ekonomik tarihin başatlığını sarsarak, günümüzdeki tarihsel incelemelerde karşımıza çıkan gündelik yaşam ve kültür incelemelerinin çoğalmasını sağlamıştır diyebiliriz.

Hem Bloch hem de Braudel tarihsel süreçteki değişimlerin nasıl gerçekleştiğini açıklamaya çalışmamışlardır; onlar tarihin akışını bir kenara bırakarak bir kültürü ya da çağı anlatmışlardır. Braudel’in uygarlıklar üzerinden kültürle kurmuş olduğu bağ ve Akdeniz’i çalışmalarının merkezi haline getirmesi, Bloch’un da benzer şekilde Ortaçağ ve özellikle Fransa üzerine olan incelemeleri, belirli bir kültür ve çağ üzerine odaklandıklarına dair birer örnektir. Spesifik alanlar üzerinden bir bütünsellik inşa etme girişimi, onları farklı bir noktaya taşımıştır, çünkü “bütünsellik” denildiği anda evrensel bir tarih düşüncesi kurma çabası anlaşılmaktadır. Oysaki Bloch ve Braudel evrensel bir tarih kurmanın mümkün olamayacağını belirterek, belirli bir zaman diliminden ya da toprak parçasından hareketle bütünselliği inşa etmeye çalışmışlardır. Ancak burada eksik bıraktıkları bir nokta vardır: Her bütünsellik iddiası, bir soyutlamayı ve kuramsal tartışmaları beraberinde getirdiği için, felsefeyle zorunlu bir ilişki kurmak zorundadır. Braudel’e göre felsefe, zaman ve mekânı kavrayamadığından tarihin şimdinin yorumlanması üzerine kurulduğunu anlayamaz. Bloch da felsefenin tarihsel süreçten beslenerek kavramsal tartışmalar yaptığını göz ardı ederek, onu sadece mantıksal soyutlamalar düzeyine sıkıştırır. Braudel uygarlık tarihi incelemelerinin avantaj ve dezavantajlarından bahsederken, şöyle bir probleme değinir: “Avantajlar: Alışılmamış terimlerle düşünmeye ve tarihsel açıklamadan kendi zamanını anlamak üzere yararlanmaya zorlar. Sakıncaları, hatta tehlikeleri: Bir tarih felsefesinin, sonuç olarak bilinen veya kanıtlanandan çok hayal edilen bir tarihin genellemelerinin içine düşülebilir.”⁵⁷ Diğer disiplinlerle kurdukları ilişkiler, gerçekliği birçok farklı perspektiften görebilmelerini sağlamıştır, ancak yine de Braudel’in

⁵⁷ Braudel, Fernand. (2014). *Uygarlıkların Grameri*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s.69

dezavantaj olarak bahsettiği durum aslında bütünselliği ortaya koymaya çalışan her tarih yaklaşımı için bir zorunluluktur. Onların bu durumu görmezden gelerek tarih felsefesinden uzaklaşma çabaları, tarihteki bütünsellik iddialarını tam olarak temellendirememelerine yol açmıştır.

Braudel tarih felsefesinden uzaklaşarak, “uzun süre”ye yapmış olduğu vurguyla tarihte bir bütünsellik kurmaya çalışsa da aslında “tarih”i zamanı aşan bir konuma yerleştirmiştir. Zaten kendisi de, özellikle uygarlıkları tarihin biricik nesnesi olarak değerlendirirken onların özellikle zamanı aşan bir niteliğe sahip olduklarını belirtmiştir. Bu noktada Braudel’in zamana ilişkin saptamaları, bir yandan zamanı çoklu biçimde ele almayı sağlamakta, diğer yandan ise, özellikle “yapı” kavramına ilişkin belirlemeleriyle zamanı aşan bir niteliğe bürünmektedir. Kendi ifadesiyle:

Tarihçi için her şey zamanla başlamakta, her şey zamanla bitmektedir, bu zaman kolayca tebessüm yaratabilen, evreni yarattığı söylenen matematik Tanrı gibi olan, insanların dışında, iktisatçıların diyecekleri gibi «dışsal» bir zamandır ve insanları itmekte, zorlamakta, onların çeşitli renklerdeki kişisel zamanlarının üstüne çıkmaktadır: evet, dünyanın emredici zamanı.⁵⁸

“Zaman”ın her şeyi kapsayan ve yönlendiren bu özelliği belirli bir noktadan sonra onu açıklamamızı ve anlamamızı olanaksızlaştırmaktadır.

154

Bloch’da daha yoğun bir şekilde karşımıza çıkan, ama Braudel’in de incelemelerinde kullandığı karşılaştırma yöntemi, zaman ve mekân sınırlamasını aşan bir niteliğe sahiptir. Bloch iki olayın benzer dönemlerde geçmesine daha çok önem vermiştir, bu noktada, onun karşılaştırma yöntemini kullanırken aradığı cevap, aynı zamansallıkta ortaya çıkan iki farklı olayı karşı karşıya getirmek yoluyla verilir. Sonuç olarak Bloch’un savunduğu “karşılaştırmalı yöntem ne bir yerle ilgili ayrıntıları doğrulayabiliyor ne de bir toplumun törelerini başka bir topluma dayatabiliyordu.”⁵⁹ Bu nedenle de onun yöntemi, farklılıkları betimlemek üzerinden şekillenmektedir. Braudel ise, bu yöntemi şimdiden geçmişe doğru yönelmenin, adeta bir kazı çalışması yapmanın aracı olarak kullanmıştır. Bu noktada, farklı zamana ve mekâna ait olayları karşılaştırarak bir süreklilik ilişkisi inşa etmeye çalışır ve böylelikle sürekliliği kronolojik ve doğrusal bir gelişimden kurtardığını düşünür. Bu sonuç, kronolojik gelişime ve ilerleme düşüncesine hapsolan tarih düşüncesine karşı bir başkaldırıdır ve bu anlamda değerlidir. Ancak diğer yandan ise zamanı ve mekânı aşan bir düzlemde tarihsel durumlar arasında değerlendirme yapmak -Braudel’in hiç istemediği bir şekilde-tarihteki

⁵⁸ Braudel, Fernand. (1992). *Tarih Üzerine Yazılar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s.115

⁵⁹ Chiron, Daniel. (2002). “Marc Bloch’un Toplumsal ve Tarihsel Manzarası” çev. Ahmet Fethi, *Tarihsel Sosyoloji* içinde, ed. Theda Skocpol, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.36

betimlemeyi aşarak spekülasyonlara açık bir alan yaratmamıza neden olabilir.

Annales Okulu’na özellikle de Braudel’e getirilen eleştirilerin başında, onların tarihin çok önemli bir parçası olan siyasi tarihi önemsizleştirmeleri gelir.⁶⁰ Siyasi tarihe ilişkin tutumları noktasında 19. yüzyılın sonlarındaki pozitivist tarihçilerle ortaklaştıklarını iddia edenler de olmuştur. Bu durum aslında onlar için bir paradokstur. Çünkü Annales Okulu pozitivist tarihçilerden farklı olarak kültürel, sosyal ve ekonomik değişimlerdeki farklılıkları önemsemektedirler ve yaptıkları incelemelerin her zaman yerel bir niteliği olmakla birlikte tarihi mutlak bir ilerleme ya da yasa üzerinden açıklamamışlardır; ama bu durum yine de siyasetin tarihsel gelişimdeki konumunu görememe noktasında pozitivist tarihçilerle benzer olmalarını engellememiştir.⁶¹ Bununla birlikte yine de Bloch politik eylemleriyle siyaset alanından uzakta olmadığını göstermiştir. Amerika’daki New School’un Nazizimden kaçması için kendisine gönderdiği teklifi reddeden Bloch, 1943 yılında Nazizme ve faşizme karşı Birleşik Direniş Hareketi’nin yönetim kurulunda yer alır. Bu süreçte hapsedilir ve işkenceyle öldürülür.⁶² Bloch’un yaşamındaki siyasi duruşu bir yana bırakılırsa, Annales Okulu’nun genel olarak Nazizim karşısında toplu bir şekilde ses çıkarmayışı onların geçmişinde bir kara leke olarak görünmektedir ki, bu duruma dair Bloch, kendisini de katarak, şöyle bir eleştiride bulunmuştur: “Kamusal alanda çılgık atmaya, öncelikle çölde sesimizi çıkarmaya cesaret edemedik. Atölyelerimizin endişe verici huzuru içine kapanmayı tercih ettik. Ellerimizdeki kandan dolayı küçük kardeşlerimiz bizi affetsin” (M. Bloch *L’Etrange Defaite* ss. 188, akt. Dosse⁶³). Bloch’un bu metni, kendi döneminde Annales Okulu’nun yanı başındaki tarihi görme konusunda ne kadar yetersiz kaldığının itirafıdır.

Bloch ve Braudel’in insan ve tarih arasında kurdukları ilişkiye baktığımızda, Bloch’un tarih ve psikoloji arasında kurduğu ilişki üzerinden insanın etkinliklerine - Braudel’e kıyasla- daha fazla alan açtığını görürüz, çünkü onun için her tarihsel olgu içerisinde psikolojik öğeler barındırır. Bu öğeler her ne kadar hâkim zihniyete ilişkin çıkarımlarda bulunmamızı sağlasa da nihayetinde insan, tarihin taşıyıcısıdır. Braudel ise, insanı uygarlık ve kültürün kısılcasına alarak onu yapının içerisinde adeta eritmektedir. Ayrıca Braudel çok katı bir biçimde, siyasetin tarihteki konumunu incelemekten kaçınmaktadır, onun coğrafi ve ekonomik değişimler üzerinden ele aldığı tarihte insana doğrudan bir yer yoktur. Siyasi tarihin önemsizleştirilmesi her iki düşünürün de tarihteki güç ve

⁶⁰ Harsgor, Michael (1978) “Total History:The Annales School”, Journal of Contemporary History, London and Beverly Hills, Vol:13, 1-13., s.8

⁶¹ Wesseling, H. L. (1978) “The Annales School and the Writing of Contemporary Review” (Fernand Braudel Center), Vol. 1, No. 3/4, The Impact of the “Annales” School the Social Sciences (Winter - Spring, 1978), pp. 185-194, s.193

⁶² Dosse, François. (2008). *Ufalanmış Tarih*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: İş Bankası Yayınları., s.51

⁶³ A.g.e, s.52

tanınma mücadelelerini görememelerine neden olmuştur ve bu durum, tek tek insanların eylemlerini yapının işleyişine terk etmelerinin bir nedenidir. Diğer yandan ise hem Bloch hem de Braudel, insan ve tarih arasındaki ilişkiyi felsefenin nesne edinebileceğini belirtir, çünkü burada yapılacak tartışma, olguların ya da belirli tarihsel dönemlerin ötesinde bir soyutlamayı ve kavramsallaştırmayı gerektirmektedir. Ayrıca felsefe, yapmış olduğu kavramsal incelemelerle tarihin kendisini var ettiği gerçeklik alanını sarsmaktadır. Çünkü felsefe her zaman olması gerekene dair de söz söyleme ihtiyacı duyar ve bu durum onlar için tam da zamanın ve mekânın kavranamaması, tarihsel incelemeden bekledikleri analiz ve betimlemenin doğru yapılamamasıdır. Bu nedenle her ikisi de felsefeden uzak bir şekilde “tarih”i problem edinirler.

Tarih iktidarlara en fazla bağlı olan bilimdir, çünkü tarih bize iktidarın geliştirdiği söylemleri görebilmenin en doğrudan yoludur. İktidarlar her zaman kendi meşruiyetlerini tarih içerisinde kurmaya çalışırlar, bu bağlamda “yeniden” yazılan ve şekillenen tarihler, iktidarın da aynası olurlar. Tarihçiler de iktidarın gözünde onların meşruiyetini sağlamanın bir aracı ya da düşmanı olarak görünürler. İşte bu nedenle, tarih ve tarihyazını her daim güncelliğini koruyan bir tartışma alanıdır. Bloch ve Braudel’in bu bağlamda yapmış olduğu yenilik, ele aldıkları tarihsel dönemi bütün öğeleriyle açıklayabilmek adına, farklı disiplinlerle ilişki kurarak bir tarih düşüncesi ortaya koymasındır. Bu durum onlar için sadece gerçekliği açıklayabilmek adına geliştirilen bir yöntem değildir çünkü gerçekliğin çok merkezli yapısı bu farklı disiplinlerle bir araya gelerek bir tarih oluşturmayı zorunlu kılmıştır ve onların bu bakış açısı tarihsel incelemeler için çok önemli bir yol açmıştır. Bu disiplinlerarası perspektifle tarih, gerçekliğin çoklu yapısını görmemizi sağlayan bir disiplin haline gelmiştir. Diğer yandan ise, onlar için tek tek tarihsel olayların doğrudan tarihin inceleme konusu olacak kadar değerli olmaması ve siyasal olandan kaçışları, amaçları olan bütünsel tarihi kuramamalarına ve tarihin temel kategorilerinden olan “değişim”i ve dolayısıyla insanın bu değişimdeki payını açıklayamamalarına neden olmuştur. Tarih her zaman krizlere ve kopuşlara gebe bir alandır ve bunu önemsizleştirmeye çalışan her tarihsel açıklama, insanın yaşamı değiştirmeye yönelik isteğini açıklama ve anlama noktasında eksik kalmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bloch, Marc. (2010). “Avrupa Toplamlarının Karşılaştırmalı Tarihi İçin”, çev. Ali Boratav, *Tarih ve Tarihçi Annales Okulu İzinde* içinde, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Bloch, Marc. (2013), *Tarih Savunusu*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bloch, Marc. (2014). *Feodal Toplum*, çev. Melek Fırat, İstanbul: Isık Yayınları.
- Braudel, Fernand. (1980). *On History*, çev. Sarah Matthews, Chicago: The University of Chicago Press.
- Braudel, Fernand. (1992). *Tarih Üzerine Yazılar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Braudel, Fernand. (1993). *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası cilt I*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Braudel, Fernand. (1994). *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası cilt II*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Braudel, Fernand. (2007). *Bellek ve Akdeniz: Tarihöncesi ve Antikçağ*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Metis Yayınları.
- Braudel, Fernand (Der.). (2008). *Akdeniz: Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras*, çev. Necati Erkurt, Aykut Derman, İstanbul: Metis Yayınları.
- Braudel, Fernand. (2014). *Uygurlıkların Grameri*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Breisach, Ernst. (2009). *Tarihyazımı*, çev. Hülya Kocaoluk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Burke, Peter. (2000). *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*, çev. Mehmet Küçük, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Burke, Peter. (2013). *Tarih ve Toplumsal Kuram*, çev. Mete Tunçay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Chiot, Daniel. (2002). “Marc Bloch’un Toplumsal ve Tarihsel Manzarası” çev. Ahmet Fethi, *Tarihsel Sosyoloji* içinde, ed. Theda Skocpol, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Dinçer, Kurtuluş. (2011). “Tarihte Açıklama ve Anlama”, *Türkiye’de Tarihyazımı* içinde, ss. 257-270, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

“Tarih’e Disiplinlerarası Bir Perspektifle Bakmak: Bloch ve Braudel”
Gülçin AYITGU

Dosse, François. (2008). *Ufalanmış Tarih*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Durkheim, Émile. (2004). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, çev. Cenk Saraçoğlu, İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.

Evans, Richard John. (1999). *Tarihin Savunusu*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, Ankara: İmge Yayınevi.

Harsgor, Michael (1978) Total History: The Annales School, Journal of Contemporary History (Sage, London and Beverly Hills, Vol:13, 1-13.

Hill, Alette Olin. Hill, Boyd H. “Marc Bloch and Comparative History”, *The American Historical Review*, Volume 85, Issue 4 (Oct., 1980), ss. 828-846, Oxford Journals.

Ragin, Charles. Chirot. Daniel. (2002). “Immanuel Wallerstein’in Dünya Sistemi: Tarih Olarak Siyaset ve Sosyoloji”, çev. Ahmet Fethi, *Tarihsel Sosyoloji* içinde, ed. Theda Skocpol, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Wesseling, H. L. (1978) The Annales School and the Writing of Contemporary Review (Fernand Braudel Center), Vol. 1, No. 3/4, The Impact of the "Annales" School on the Social Sciences (Winter - Spring, 1978), pp. 185-194

158

Veyne, Paul. (2014). *Tarih Nasıl Yazılır?*, çev. Nihan Özyıldırım, İstanbul: Metis Yayınları.